

केळीची गुणवत्ता कमी होते. घडाभोवती प्लॅस्टिकच्या मोठ्या आकाराच्या पिशव्या गुंडाळल्यास फळांची गुणवत्ता वाढण्यास मदत होते. बाजारामध्ये अतिनील सुर्यकिरणांना प्रतिकारक अशा प्लॅस्टिकपासून तयार केलेल्या पिशव्या उपलब्ध आहेत. एकसारखी फळे, डागविरहीत फळे आणि घड लवकर काढणीस तयार होणे हे स्कर्टिंग बॅगचे मुख्य फायदे आहेत. बॅगचा आकार ०.८ मी. × १.२ मी. योग्य समजला जातो.

बाराप्रतिरोधकांचा वापर :

अतिवृष्टी बरोबरच वादळी वाऱ्यामुळे केळीची पाने फाटून प्रकाश संश्लेषण क्रियेचा वेग मंदावतो. तसेच वाऱ्यामुळे झाडे कोलमडूनही फार मोठ्या प्रमाणावर आर्थिक नुकसान होते. हे संभाव्य नुकसान टाळण्यासाठी केळी बागेभोवती २ मी. अंतरावर सजीव कुंपणाच्या दोन ओळी केळी लागवडीच्या वेळीच लावाव्यात. सजीव कुंपणासाठी शेवरी, बांबू सुरु किंवा गिरीपुष्प यांचा वापर करावा.

आंतरपिके :

केळीबागेत हंगामनिहाय चवळी, उडीद, मूग, भूर्समूग यांसारखी आंतरपिके घेता येतात. बागेत काकडी, भोपळा, कलिंगडे, खरबूज तसेच मिरची, बांगी यांसारखी पिके घेणे कटाक्षाने टाळावे.

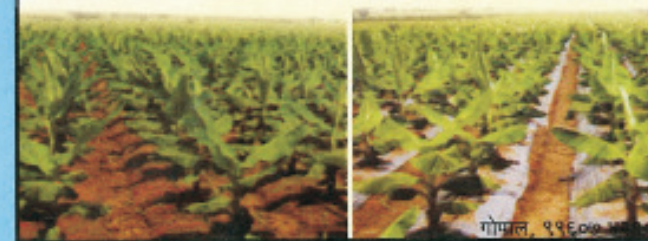
केळीवरील रोगांच्या नियंत्रणाचे उपाय :

रोगाचे नाव	नियंत्रणाचे उपाय
करपा (सिंगाटोका)	<ul style="list-style-type: none"> * रोगग्रस्त पानाचा भाग/पाने काढून जाळावीत. * रोगमुक्त कंद वापरावेत. * लागवडीपूर्वी कंद प्रक्रिया करावी. * सामूहिक पद्धतीने बाग स्वच्छता मोहिम राबवावी. * खालील बुरशीनाशकांची फवारणी गरजेनुसार आलटून पालटून करावी. १० ग्रॅ. कार्बेन्डॅथ्रिम किंवा २५ ग्रॅ. डायथेन एस-४५ किंवा २५ ग्रॅ. कॉपर ऑक्सक्लोराईड किंवा १० मिली ट्रायडेमॉर्फ अधिक वांगल्या प्रतीचे स्टीकर १० लि. किंवा क्लोरोथॅलोनील २० मिली. किंवा प्रॉपिकोनेझोल १० मिली. हे १० लि. पाण्यात मिसळून फवारावे.
काळी बोंडी (सिंगार एन्ड रॉट)	<ul style="list-style-type: none"> * घड निसवल्यावर घडावर १० ग्रॅम कार्बेन्डॅथ्रिम किंवा २५ ग्रॅम डायथेन एस-४५ अधिक वांगल्या प्रतीचे स्टीकर १० ली. पाण्यात मिसळून फवारावे.
इर्विनिया रॉट (हेडरॉट)	<ul style="list-style-type: none"> * लागवडीनंतर १०० ली. पाण्यात ३०० ग्रॅ. कॉपर ऑक्सक्लोराईड + १५ ग्रॅ. स्ट्रेप्टोसायक्लीन + ३०० मि.ली. क्लोरोपायरीफॉस द्रावण तयार करून प्रत्येक झाडास २०० मि.ली. द्रावण टाकावे किंवा १०० लि. पाण्यात २००ग्रॅ. क्लिथींग पावडर विरघळून प्रत्येक झाडास २०० मिली द्रावण टाकावे.
पर्णगुच्छ (बंची टॉप) पोंगासड (इन्फेक्शियस क्लोरोसिस), बनाना स्टीक व्हायरस	<ul style="list-style-type: none"> * रोगाचा प्रादुर्भाव दिसताच रोगग्रस्त झाड उपटून नष्ट करावे. * रोगाचा प्रसार मावा किडीमुळे होत असल्याने झाडांवर आंतरप्रवाही किटकनाशकाची फवारणी करावी. केळी पिकात किंवा बागेभोवती काकडी वर्गीय,वागेवर्गीय पिके घेऊ नयेत.

रोगाचे नाव	नियंत्रणाचे उपाय
पनामा वील्ट	<ul style="list-style-type: none"> * ५-८ महिन्यांमध्ये पाने पिवळी पडतात. ही पाने मध्य शिरेच्या दोन्ही बाजूंना लोंबताना दिसतात. ही शीर खालच्या बाजूने तुटलेली दिसते. रोग प्रभावित क्षेत्रामध्ये कंद वापरल्यामुळे याचा प्रादुर्भाव वाढतो. याच्या नियंत्रणासाठी कार्बेन्डॅथ्रिम ०.१ टक्के द्रावणात बुडवून लावावेत किंवा लागवडीनंतर हे द्रावणखोडामोयती जमिनीमध्ये ओतावे किंवा ५० ग्रॅम कार्बेन्डॅथ्रिम जिलेटिन कागदाच्या पुडीत बांधूनकंदाशेजारी जमिनीमध्ये गाडावे.

केळीवरील किडींच्या नियंत्रणाचे उपाय :

किडीचे नाव	नियंत्रणाचे उपाय
सॉडेकिड	<ul style="list-style-type: none"> * १०० ली. पाण्यात १५० ग्रॅम ऑसिफेट पावडर मिसळून त्या द्रावणात कंद ३० मिनिटे बुडवून नंतर लागवड करावी. * लागवडीनंतर प्रति झाड २० ग्रॅ. फोरेट टाकावे. * पिकांची फेरपालट करावी.
खोडकिड	<ul style="list-style-type: none"> * नियंत्रणासाठी बाग स्वच्छ ठेवावी. खोडवा घेणे टाळावे. * फोरेट २० ग्रॅ. प्रति झाड या प्रमाणात टाकावे.
फुलकिडे	<ul style="list-style-type: none"> * अॅसीटॅम्पीप्रीड २० एस.पी. १.२५ ग्रॅम किंवा व्हर्टीसिलीयम लेकॅनी या जैविक बुरशीची ३० ग्रॅ.प्रति १० ली.पाण्यात घेवून घडावर फवारणी करावी. * किंवा निंबोळी अर्क ५०० मिली. १० ली. पाण्यात घेवून फवारणी करावी. * घड पॉलीथीन पिशव्यांनी झाकावेत.
मावा	<ul style="list-style-type: none"> * नियंत्रणासाठी डायमेटोरेट २० मिली १० लि. पाण्यात घेवून फवारावे किंवा ऑसिफेट १४ ग्रॅ. १० ली. पाण्यात घेवून फवारावे.
सुत्रकृमी	<ul style="list-style-type: none"> * केळी लागवडीच्या वेळी कंद तारून वरीलप्रमाणे कंद प्रक्रिया करावी. * लागवडीच्या वेळी निंबोळी पेंडीचा वापर करावा. * केळी बागेत झेंडू हे आंतरपिक घ्यावे.

गोपाल, १९६०, २०००

ग्रामोन्नती मंडळाचे,

कृषि विज्ञान केंद्र

नारायणगाव (पुणे)

☎ : ०२१३२-२४२०८०

website : www.kvknarayangaon.org

e-mail : gmnkvk@rediffmail.com

केळी लागवड तंत्रज्ञान

केळी :

केळी हे उष्ण व दमट हवामानात येणारे पिक असून आंब्याच्या खालोखाल उत्पादनामधून केळीचा दुसरा क्रमांक लागतो. भारतामध्ये चार लाख नव्वद हजार हेक्टर क्षेत्रावर केळी लागवड केली जाते. महाराष्ट्रामध्ये चौव्हेचाळीस हजार क्षेत्रावर लागवड केली जाते. एकट्या जळगाव जिल्ह्यात निम्म्यापेक्षा जास्त क्षेत्र आहे. पश्चिम महाराष्ट्रातील हवामान केळीसाठी अधिक उपयुक्त आहे. केळी लागवडीपासून शेतकऱ्याला मोठ्या प्रमाणावर आर्थिक फायदा होऊ शकतो.

हवामान :

केळीसाठी उष्ण व दमट हवामान लागते. २० ते ३५ डिग्री सेल्सिअस तपमान योग्य ठरते. हिवाळ्यात १२ डिग्री पेक्षा कमी व उन्हाळ्यात ४० डिग्री पेक्षा जास्त तपमान असल्यास अनिष्ट परिणाम होतो. वाऱ्याचा वेग कमी असावा. वार्षिक पर्जन्यमान १५०० मि.मी. पर्यंत असावे.

जमीन :

केळीसाठी मध्यम ते भारी, भरपूर सेंद्रिय पदार्थ असणारी, पाण्याचा चांगला निचरा होणारी जमीन योग्य असते. जमिनीचा सामू ६.५ ते ८.० च्या दरम्यान असावा. क्षारयुक्त धोपण जमिनीत केळीची लागवड करू नये.

लागवड हंगाम :

मृग बाग (जून-जुलै लागवड), कांदे बाग (ऑक्टोबर-नोव्हेंबर लागवड)

केळीचे बाण :

१) बसराई :

महाराष्ट्रामध्ये केळीच्या एकूण क्षेत्रापैकी ७५ टक्के क्षेत्र या जातीच्या लागवडीखाली आहे. ही जात बुटकी असून दर्जेदार फळे देणारी असल्यामुळे बाजारात अधिक मागणी असते. घडाचे वजन २५ किलोपर्यंत मिळते.

२) श्रीमंती :

ही जात उंच वाढणारी, फळे आकाराने मोठी असतात. २५ ते ३० किलो वजनाचा घड मिळतो.

३) ग्रँड नैन :

उंच वाढणारी जात असून फळे आकाराने मोठी असतात. ३० ते ३५ किलो वजनाचा घड मिळतो.

केळी लागवडीचे अंतर :

चौरस पद्धत : १.५ × १.५ मी. (हेक्टर ४,४४४ झाडे)

१.७५ × १.७५ मी. (ग्रँड नैन साठी)

जोड ओळ पद्धती : ०.९ × १.५ × २.१ मी. (हेक्टर ४,४४४ झाडे)

केळी कंद निवड व प्रक्रिया :

केळी लागवडीसाठी कंद मुनवे निरोगी आणि जातीवंत बागेतूनच निवडावे. कंद ३ ते ४ महिने वयाचे, ४५० ते ७५० ग्रॅम वजनाचे आणि

उभट आकाराचे असावेत. कंद किंवा मुनवे तलवारीच्या पात्याप्रमाणे टोकदार पाने असलेले व दणकट बुंध्याचे असावेत. कंदावर ३ ते ४ रिंगा ठेवून खालील बाजूने वरचेवर कंद तासून घ्यावा. नंतर लागवडीपूर्वी १०० लिटर पाण्यात १०० ग्रॅ. कार्बेन्डॅसिम अधिक १५० ग्रॅ. अॅसिफेट घेवून या द्रावणात कंद ३० ते ४० मिनिटे बुडवावेत. लागवडीसाठी आता उति संवर्धित रोपांचाही पर्याय उपलब्ध झाला आहे. उतिसंवर्धित रोपे एक सारख्या वाढीची, ३० ते ४५ सेमी उंचीची आणि किमान ६ ते ७ पाने असलेली असावीत.

खत व्यवस्थापन :

सेंद्रिय खते :- शेण खत - १० किलो / झाड किंवा, गांडूळ खत : ५ किलो / झाड.

जैविक खते :- अॅग्रोस्त्रिपरीलम - २५ ग्रॅम / झाड व पी.एस.बी. - २५ ग्रॅम / झाड केळी लागवडीच्या वेळी

रासायनिक खते :

केळीसाठी प्रति झाडास २०० ग्रॅम नत्र, ४० ग्रॅम स्फुरद व २०० ग्रॅम पालाश देण्याची शिफारस करण्यात आलेली आहे. जमिनीतून रासायनिक खते देताना त्यांचा कार्यक्षमपणे उपयोग होण्यासाठी खोल बागडी पद्धतीने किंवा कोली घेवून खते द्यावी.

तक्ता १-

केळीसाठी जमिनीतून रासायनिक खत देण्याचे वेळापत्रक (ग्रॅम/झाड)

अ.नं.	खत मात्रा देण्याची वेळ	युरिया	सिंगल सुपर फॉस्फेट	म्युरेट ऑफ पोटॅश
१	लागवडीनंतर ३० दिवसांचे आत	८२	२५०	८३
२	लागवडीनंतर ७५ दिवसांनी	८२	-	-
३	लागवडीनंतर १२० दिवसांनी	८२	-	-
४	लागवडीनंतर १६५ दिवसांनी	८२	-	८३
५	लागवडीनंतर २१० दिवसांनी	३६	-	-
६	लागवडीनंतर २५५ दिवसांनी	३६	-	८३
७	लागवडीनंतर ३०० दिवसांनी	३६	-	८३
	एकूण	४३५	२५०	३३२

तक्त्यात दिलेल्या खत मात्रेत माती परिक्षण अहवालांनुसार योग्य ते बदल करावे

तक्ता २-

केळीसाठी ठिबक सिंचनातून खत देण्याचे वेळापत्रक

अ.नं.	आठवडे	हजार झाडांसाठी खतांची मात्रा (किलो प्रति आठवडा)	
		युरिया	म्युरेट ऑफ पोटॅश
१	१ ते १६ (१६)	६.५	३
२	१७ ते २८ (१२)	१३	८.५
३	२९ ते ४० (१२)	५.५	७
४	४१ ते ४४ (४)	--	५

स्फुरदाची संपूर्ण मात्रा २५० ग्रॅम सिंगल सुपर फॉस्फेट व १० किलो शेणखत केळी लागवडीच्या वेळी जमिनीतून द्यावे.

पाणी व्यवस्थापन :

केळी पिकास एकूण १८०० ते २२०० मि.मी पाणी लागते. केळीसाठी ठिबक सिंचन अत्यंत उपयुक्त असून, ठिबक सिंचनासाठी सूक्ष्म नलिका पद्धतीपेक्षा (मायक्रोट्यूब), ड्रिपर किंवा इनलाईन ड्रिपर चा वापर करणे अधिक योग्य असते. बाष्पीभवनाचा वेग, जमिनीची प्रतवारी, वाढीची अवस्था इ. बाबींवर केळीची पाण्याची गरज अवलंबून असते.

मुनवे काटणे :

केळीच्या खोडाभोवती जमिनीतून निघणारे मुनवे जमिनीतगत कापून टाकणे आवश्यक आहे. ५ ते ६ आठवड्यांच्या अंतराने धारधार कोयत्याच्या साह्याने हे मुनवे काढावेत.

तणनियंत्रण :

पहिल्या चार महिन्यांपर्यंत नियमितपणे तण काढले पाहिजे. एकात्मिक तणनियंत्रणामध्ये खुरपणी करणे, अंतरपिक घेणे व तणनाशकांचा वापर करणे या बाबींचा अंतर्भाव होतो. ग्लायफोसेट (१२.मि.ली./ली.पाणी) यांचे वापराने रूंद पानांच्या तणांचे नियंत्रण होवू शकते. औषधाचा फवारा केळीच्या झाडांवर जाणार नाही याची काळजी घेणे आवश्यक आहे. चवळीचे अंतरपिक घेतल्यास तणांचा चांगला बंदोबस्त होवू शकतो.

आंतरमशागत :

केळी बाग स्वच्छ ठेवण्यासाठी उभी आडवी कुळवणी वेळीच करावी. ३-४ महिन्यांपर्यंत अशी कुळवणी करता येते. झाडाभोवती दर ३ महिने अंतराने टिचणी बांधणी करावी. झाडांना मातीची भर द्यावी. केळीची रोगग्रस्त, सुकलेली पाने संपूर्ण कापावीत. हिरवी पाने कापू नये. कडक थंडीपासून बागेचे धूर करून संरक्षण करावे. कडाक्याच्या थंडीत रात्री पाणी द्यावे. उन्हाळ्यात बागेत आच्छादनाचा वापर करावा. तसेच केओलीन हे बाष्परोधक १० लि. पाण्यात ८०० ग्रॅम घेवून त्याची केळीच्या पानांवर फवारणी करावी. झाडे पडू नये म्हणून गरजेप्रमाणे बांबूच्या काठ्या किंवा पॉलीप्रॉपीलीनच्या पट्ट्यांच्या सहाय्याने झाडांना आधार द्यावा.

केळी घडाची गुणवत्ता वाढविणे :

- * घड पूर्ण निसवल्यावर केळफूल वेळीच कापावे.
- * घडावर ६ ते ८ फण्या ठेवून बाकी खालच्या फण्या धारदार विळीने सुरुवातीलाच कापून टाकाव्यात.
- * केळीची घड पूर्ण निसवल्यावर व केळफूल तोडल्यावर त्यावर १० ली. पाण्यात ५० ग्रॅम पोटॅशियम डायहायड्रोजन फॉस्फेट अधिक १०० ग्रॅम युरिया अधिक र्टीकर (१० मिली) मिसळून फवारणी केल्याने लांबी आणि घेर वाढून केळीच्या वजनातही वाढ होते.

स्कर्टिंग बॅगचा वापर :

केळीच्या फळांवर रस शोषक किडींमुळे डाग पडतात. त्यामुळे